

Weardefol Fryslân 2016-2019

Uitvoeringsprogramma ruimtelijke kwaliteit, erfgoed en landschap

Gedeputeerde Staten, 1 december 2015
Provinciale Staten, 16 december 2015

1.1 Aanleiding

In het jaar 2015 eindigt de looptijd van het programma ruimtelijke kwaliteit en van de Nota Erfgoed. Het beleid met betrekking tot ruimtelijke kwaliteit, landschap en erfgoed is vastgelegd in het Streekplan Fryslân, de thematische structuurvisie *Grutsk op 'e Romte* (hierna *Grutsk*) en de Nota Natuer en lanlik gebiet. Bestuurlijk is er de wens naar minder nota's die meer integraal en meer uitvoeringsgericht van opzet zijn. Het beleid met betrekking tot ruimtelijke kwaliteit, erfgoed en landschap is al gebundeld in *Grutsk*.

Bovengenoemde zaken geven aanleiding om één uitvoeringsprogramma voor ruimtelijke kwaliteit, erfgoed en landschap op te stellen voor 2016-2019 waarin aangegeven wordt hoe we de beleidsdoelen en ambities willen bereiken.

De nieuwe coalitie is ambitieus met betrekking tot een vitaal Frysk Eigene en Fryslân als mooiste provincie. Als titel van dit uitvoeringsprogramma is daarom gekozen voor *Weardefol Fryslân*.

1.2 Beleidsdoelen: wat willen we bereiken?

Streekplan Fryslân en thematische Structuurvisie Grutsk op 'e Romte

Samengevat zijn hierin de volgende beleidsdoelen vastgesteld:

- het mooi houden van Fryslân en het verhogen van de ruimtelijke kwaliteit;
- landschappelijke en cultuurhistorische elementen en structuren van provinciaal belang in stand te houden, versterken en verder te ontwikkelen.

Coalitieakkoord en Uitvoeringsagenda

Voor het beleidsveld zijn ambities en resultaten geformuleerd: *voor een vitaal Frysk Eigene en een dynamische omgeving in de mooiste provincie*. De ambitie is om Fryslân de mooiste provincie te laten blijven. Een provincie met veel cultuurhistorie en erfgoed, een zorgvuldige inpassing van nieuwe ontwikkelingen en restauratie en herbestemming van monumenten. Belangrijk is de doorwerking van *Grutsk* in plannen en projecten van gemeenten en van de provincie zelf. Ook worden koppelingen met cultuurtoerisme en KH18 gelegd. In bijlage 1 is het beleidskader nader aangegeven.

1.3 Uitvoeringsprogramma: hoe gaan we de beleidsdoelen realiseren

In de realisatieparagraaf van *Grutsk* staat aangegeven dat het beleid door de inzet van de volgende instrumenten wordt uitgevoerd:

1. Zelfbindende werking voor provinciale plannen en projecten
2. Informeren, inspireren en adviseren
3. Samenwerkingsafspraken
4. Sturing en regelgeving
5. Financieel stimuleren.

Voor het kunnen inzetten van deze instrumenten rond de gestelde opgaven, geldt dat er aan een aantal randvoorwaarden moet zijn voldaan. Deze randvoorwaarden betreffen het beleid, een netwerk, kennis en middelen.

Dit tezamen vormt de algemene werkwijze voor dit uitvoeringsprogramma en staat nader uitgeschreven in bijlage 2.

Instrumentarium en werkwijze is uitgewerkt in 17 concrete activiteiten met bijbehorende resultaten.

1.4 Verbindingen met andere provinciale plannen en programma's

- Omgevingsvisie: landschap en cultuurhistorie zijn onderdeel van de integrale ruimtelijke opgaven.
- Via het Iepen Mienskip's Fûns, Streekagenda's, en Waddenfonds worden landschappelijke en cultuurhistorische projecten en initiatieven uit de mienskip en van gemeenten ondersteund.
- Cultuur: Beleidsbrief en KH18. Landschap en Cultuurhistorie zijn hier mee verbonden en maken onderdeel uit van het culturele verhaal van Fryslân. Specifiek onderdeel is het Deltaplan digitaal Fries erfgoed waarin ook cultuurhistorische informatie wordt gedigitaliseerd en ontsloten.
- Herijking Gastvrij Fryslân met daarin aandacht voor cultuurtoerisme, ruimtelijke kwaliteit en de (digitale) beschikbaarheid van erfgoed informatie voor toerisme en recreatie.
- De natuur- en wateropgave hebben directe invloed op landschap en cultuurhistorie.
- Programma Natuer en lanlik gebiet en het Natuurbeheerplan waarin landschappelijke (gebieds)projecten en het beheer van landschapselementen worden uitgevoerd.
- Duurzame innovaties: energietransitie in samenhang met ruimtelijke kwaliteit.
- De aanleg, reconstructie en aanpassing van (water)wegen waarbij de kwaliteiten van het Friese landschap, archeologie en cultuurhistorie, worden meegenomen.

2   Activiteiten

2.1   Doorwerking Grutsk in provinciale plannen en projecten (inclusief beleid)

Deze activiteit komt voort uit de eerder genoemde zelfbindende werking van *Grutsk* (inclusief beleid). Bij inclusief beleid hoort dat er in provinciale plannen en projecten die van invloed zijn op landschap en cultuurhistorie rekening wordt gehouden met de beschreven waarden en adviezen vanuit *Grutsk*. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt binnen de betreffende plannen en projecten. Dit werkt het beste door vroegtijdige advisering over het proces en de inhoud. Het provinciaal ruimtelijk kwaliteitsteam wordt hierbij betrokken (zie onder 2.3).

Dit betekent dat:

1. *Grutsk* in de projectopdracht wordt benoemd als onderliggend kader;
2. het ruimtelijke kwaliteitsteam wordt geraadpleegd in de initiatieffase;
3. afhankelijk van aard en schaal van het project worden voor het vervolg afspraken gemaakt over de betrokkenheid van het ruimtelijke kwaliteitsteam en het mee begroten van de inbreng van en advisering over ruimtelijke kwaliteit.

Bij bepaalde provinciale ruimtelijke plannen kan het wenselijk zijn om ontwikkelingsgericht bouwstenen te ontwikkelen voor nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Deze bouwstenen kunnen door verantwoordelijke partijen gebruikt worden om te komen tot plannen en ontwerpen met ruimtelijke kwaliteit. Hiermee vindt overdracht van kennis plaats, toegepast op nieuwe actuele ontwikkelingen. Voorbeeld is zonnestroom waarvoor bouwstenen worden ontwikkeld.

Voor doorwerking van *Grutsk* is het belangrijk dat intern bekend is wat het betekent en wat de meerwaarde is. Er wordt door de dienst een vervolg gegeven aan het interne implementatietraject.

Resultaat: In provinciale plannen en projecten wordt rekening gehouden met de waarden en adviezen van Grutsk en in nieuwe ruimtelijke relevante ontwikkelingen worden passende oplossingen geïntegreerd die recht doen aan ruimtelijke kwaliteit.

2.2   Doorwerking Grutsk in gemeentelijke plannen en plannen van anderen

Belangrijk is de doorwerking van *Grutsk* in gemeentelijke plannen. In de Verordening Romte is opgenomen dat gemeenten dienen aan te geven hoe ze met de provinciale belangen uit *Grutsk* zijn omgegaan. Dit werkt het beste door vroegtijdige advisering over het proces en de inhoud.

Het gaat ook om de verdere uitwerking van *Grutsk* op lokaal niveau, waarbij landschappelijke en cultuurhistorische belangen op het lokale schaalniveau worden uitgewerkt. Bijvoorbeeld in een (in-ter)gemeentelijke structuurvisie of landschapsbeleidsplan. Op deze wijze wordt gezamenlijk richting gegeven en geïnformeerd en wordt het verhaal van Fryslân compleet gemaakt. De provincie kan hierin kennis inbrengen. Naast de beleidsmatige verrijking van de gemeente betekent dit voor de gemeente ook dat planologische procedures worden vergemakkelijkt.

Naast de gemeente is de doorwerking ook van belang voor ruimtelijk relevante plannen van andere instellingen zoals Wetterskip Fryslân, LBF en plannen van terreinbeherende organisaties.

Het verkrijgen van draagvlak en begrip voor het behoud en de ontwikkeling van landschappelijke en cultuurhistorische waarden wordt gestimuleerd door het informeren van de mienskip over landschap en cultuurhistorie. Aan de andere kant heeft de mienskip zelf ook veel kennis en kan het helpen het verhaal van Fryslân compleet te krijgen.

Een belangrijk instrument is de streekagenda/gebiedsbudget waarin gezamenlijke projecten met de streek worden ontwikkeld.

Voor doorwerking is het belangrijk dat gemeenten en andere partijen bekend zijn met *Grutsk*, dat ze weten wat het betekent en wat de meerwaarde is. Er wordt door de dienst een vervolg gegeven aan het externe implementatietraject.

Er is geen budget meer voor de Anita Andriesenprijs maar aan PS is toegezegd dat GS hen uiterlijk in april 2016 informeren over het resultaat van het onderzoek naar het weer instellen van deze prijs voor ruimtelijke kwaliteit. Het onderzoek richt zich op de vraag op welke wijze de prijs georganiseerd kan worden, wie de organisatie uitvoert, welke kosten er aan de prijs verbonden zijn en op welke wijze in de dekking wordt voorzien.

Resultaat

- *In gemeentelijke plannen en projecten en in die van anderen wordt rekening gehouden met de waarden en adviezen van Grutsk.*

- *Er worden met gemeenten die daar behoefte aan hebben afspraken gemaakt om te komen tot een uitwerking van Grutsk op gemeentelijk niveau.*
- *Onderzoek naar het weer instellen van de Anita Andriesenprijs*

2.3 Provinciaal ruimtelijk kwaliteitsteam en spreekuur

Voor de interne en externe doorwerking van *Grutsk* wordt het provinciale ruimtelijk kwaliteitsteam ingezet. Op die manier levert het team een bijdrage aan planinitiatieven en kunnen plannen worden ontwikkeld met een hogere ruimtelijke kwaliteit. De afgelopen jaren is er veel ervaring opgedaan met deze manier van werken met beleid. In het boek "Foar in moai Fryslân, zes jaar Team Ruimtelijke kwaliteit provincie Fryslân" kan een indruk worden verkregen van de advisering van het team. Het team heeft vanaf 2016 minder capaciteit en geen expertise op stedenbouwkundig gebied. Daarom wordt het team selectiever ingezet. Dat kan betekenen dat teamleden niet meer volledig onderdeel kunnen zijn van een traject of team. Er zal meer gezocht moet worden in het op strategische momenten meekijken en adviseren. Het ontwikkelen van ruimtelijke kwaliteit is inclusief beleid (zie onder 2.1). Dit betekent dat provinciale projecten, als zij meer of specifieke expertise nodig hebben en het team dit niet kan leveren, dit zelf moeten begroten in hun project. Het team kan wel adviseren bij het aantrekken van die expertise. Voor projecten van derden, zoals gemeenten, zal de inzet van het kwaliteitsteam zeer selectief zijn.

Bij de selectieve inzet worden de volgende criteria gebruikt:

1. Provinciale projecten, projecten Kulturele Haadstêd en samenwerkingsprojecten waarin de provincie partner is, komen op de eerste plaats.
2. Gemeentelijke projecten dienen een provinciaal belang in zich te hebben. Gemeenten dienen op de gebruikelijke manier hun plannen in bij de cluster gemeentelijke plannen, waarna indien nodig het Kwaliteitsteam om advies wordt gevraagd.
3. Team houdt niet de pen vast; meedenken en adviseren (inhoud en proces), maar geen uitvoering. Er wordt een spreekuur gehouden waar collega's en gemeenten aan kunnen schuiven met vraagstukken. De onderwerpen worden aangemeld en geagendeerd. Per onderwerp wordt een afweging gemaakt over welke werkwijze het meeste efficiënt is. Dit kan gaan om kleinere adviezen, een uitgebreid advies, schetssessies of meedenkmomenten.

Resultaat: 30 adviezen per jaar.

2.4 Landschapstypenkaart en Cultuurhistorische kaart (CHK)

De basis van de Grutskkaart is de landschapstypenkaart. Deze kaart geeft informatie over de verschillende landschapstypen met hun kernkwaliteiten.

De CHK is ook een onderlegger voor *Grutsk* en biedt een schat aan informatie over diverse cultuurhistorische categorieën.

Beide kaarten zijn aanvullend instrumenten op *Grutsk* en worden door gemeenten, bureau's en particulieren veelvuldig gebruikt.

De kaarten zullen worden onderhouden en beheerd en incidenteel worden geactualiseerd.

In het kader van actuele ruimtelijk ontwikkelingen/opgaven kan er aanleiding zijn om een categorie te verdiepen. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan de categorie nederzettingen in het kader van de opgaven omtrent herstructurering woningvoorraad en energieneutrale dorpen of de categorieën waterwegen en dijken in het kader van de wateropgave. De behoefte aan verdieping in de betreffende opgaven op deze onderdelen zal bepalend zijn voor de uitvoering ervan. De eventuele kosten daarvan worden binnen de betreffende plannen of projecten meebegroet.

Resultaat:

- *Geactualiseerde en digitaal goed ontsloten Cultuurhistorische Kaart en Landschapstypenkaart*
- *Naar aanleiding van actuele ruimtelijke opgaven wordt een verdieping van categorieën afgewogen en zonodig uitgevoerd.*

2.5 Advisering Monumentenwet /Erfgoedwet

De provincie heeft een wettelijke adviesmogelijkheid voor:

- rijksmonumenten buiten de bebouwde kom voor ingrijpende wijzigingen voor de aangewezen categorieën van provinciaal belang een adviestaak. De aangewezen categorieën van provinciaal belang blijven gehandhaafd en betreffen: watersstaatkundige objecten, boerderijen en kerken.
- beschermde gezichten voor het aanwijzen of afvoeren van beschermde gezichten.

- aanwijzen van archeologische monumenten.
- Er is toezicht op gemeenten wat betreft de uitoefening van hun erfgoedtaken. Hierbij vindt een juridische toets plaats omtrent het voldoen aan de wet. Naast het juridische aspect is ook de kwalitatieve invulling belangrijk in de keten van kwaliteitszorg. Er zijn signalen dat de kwalitatieve invulling van erfgoedtaken door gemeenten door onder meer formatieve bezuinigingen onder druk staat. Onderzocht zal worden in hoeverre de kwaliteitszorg gestimuleerd kan worden.

Resultaat

Er worden adviezen op basis van de Monumenten-/Erfgoedwet verstrekt binnen de daarvoor geldende termijn.

2.6 Subsidieregeling monumenten

Voor restauratie en vernieuwend hergebruik van monumenten en karakteristieke bouwwerken wordt jaarlijks een stimuleringsregeling vastgesteld en uitgevoerd. Voor restauratie rijksmonumenten is een bestuursovereenkomst tussen IPO en Rijk afgesloten waarbij het Rijk jaarlijks ruim 1,4 mln decentraliseert. Vanuit WFF is t/m 2018 jaarlijks € 500.000,- beschikbaar voor karakteristieke bouwwerken. Uit onderzoek blijkt dat er voor monumentensubsidies een multiplier van 3,2 geldt zodat het effect, ook voor werkgelegenheid, groot is. Vanwege de jaarlijkse overtekening en gelet op de teruglopende provinciale middelen is er een scherpere prioritering vooraf nodig om te veel weigeringen door tekort aan budget te voorkomen. Het Steunpunt Monumentenzorg Fryslân vervult een ondersteunende rol in de uitvoering van de subsidieregeling.

Uitgangspunten subsidieregeling:

- Regeling beperken tot de volgende subsidiabele categorieën:
  - restauratie/herbestemming rijksmonumenten;
  - onderhoud rijksmonumentale molens;
  - restauratie/herbestemming karakteristieke bouwwerken;
- Bij de jaarlijks open te stellen regeling zullen prioriteiten worden gelegd. Hierbij zal in ieder geval gebruik worden gemaakt van de volgende criteria die al of niet kunnen worden gecombineerd:
  - technische urgentie;
  - herbestemming. Daarbij kan voor de bouwkundige transformatiekosten alleen de onrendabele top worden gesubsidieerd. Inrichtingskosten zijn niet subsidiabel;
  - een substantiële publieksfunctie;
- Niet subsidiabel zijn:
  - a. panden die oorspronkelijk zijn gebouwd als woning;
  - b. bouwwerken in eigendom van overheden;
- Bij karakteristieke bouwwerken prioriteit geven aan de beschermde gemeentelijke monumenten;
- Naast gebouwde vallen ook groene monumenten onder de subsidieregeling;
- Voor het bepalen van de subsidiabele restauratiekosten wordt aangesloten bij de landelijke leidraad;
- Subsidiepercentage restauratie bedraagt maximaal 50% e van de subsidiabele kosten;
- Subsidiepercentage voor onderhoud molens bedraagt maximaal 15% van de subsidiabele kosten.
- Voor monumenten met een bijzonder provinciaal belang kan incidenteel een préprioriteit worden gelegd.
- Borging restauratiekwaliteit en inzet leerlingen voor het restauratieambacht.
- Een voorrangregeling voor Professionele Organisaties voor Monumentenbehoud of voormalige Aangewezen Organisaties voor Monumentenbehoud die tevens als provinciale boekjaarsubsidieinstelling aangewezen, met een maximum van € 150.000 per jaar per instelling. Op dit moment voldoen de stichtingen Alde Fryske Tsjerken en Fryske Mole hieraan.
- Jaarlijks wordt beoordeeld in hoeverre voorwaarden, criteria of voorrang wordt aangepast.

Onderzocht zal worden:

- a. of restauratiesubsidies uit een oogpunt van klantvriendelijkheid, efficiency en multipliëreffecten ook kunnen worden gekoppeld met andere provinciale subsidies en investeringen zoals voor duurzaamheid, leefbaarheid of gebiedsontwikkeling;
- b. in hoeverre de aanvrager kan worden ondersteund om de kwaliteit van zijn plan en aanvraag te verbeteren;
- c. hoe de exploitatie en subsidieafhankelijkheid van een monument kan worden verminderd door het stimuleren van verduzaamheidsmaatregelen aan monumenten.

- d. In hoeverre er een beter zicht kan komen op de restauratieopgaven in de provincie. Uit de Staat van Fryslân die gebruik maakt van gegevens van de Monumentenwacht blijkt dat er belangrijke vorderingen zijn gemaakt maar dat de opgave groot blijft. Deze cijfers geven echter geen volledig beeld. Het is wenselijk te onderzoeken in hoeverre monitoringsgegevens kunnen worden verbeterd.
- e. In hoeverre een goede restauratiekwaliteit kan worden geborgd door het opnemen van een verplichting dat restauraties alleen door het recent van onderop ontwikkelde systeem van gecertificeerde bedrijven.

Resultaat

Er worden jaarlijks 30 monumenten of karakteristieke bouwwerken gerestaureerd of onderhouden. Er worden jaarlijks 10 leerlingbouwplaatsen voor het restauratieambacht gerealiseerd.

2.7 Stimuleren Cultuurfonds voor Monumenten Fryslân

Binnen het Cultuurfonds voor monumenten Fryslân (revolverend) worden laagrentende leningen voor niet-rijksmonumenten verleend. Vanuit WFF heeft dit fonds, dat leeg was, weer voeding gekregen en zal t/m 2017 nog aangevuld worden met jaarlijks 5 ton.

Er worden een aantal actiepunten uitgevoerd:

- Samen met het NRF, Prins Bernhard Cultuurfonds worden de mogelijkheden onderzocht om dit fonds ook te verbreden met herbesteding en verduurzaming gelet op de behoeftes uit het veld en uit een oogpunt van een duurzaam gebruik of eventueel te koppelen met andere duurzaamheidsleningen van de provincie of andere overheden of instellingen. Monumenten hebben vaak een hoog energiegebruik. Meer energiebesparing bevordert een duurzame exploitatie van het monument.
- Ook zal worden onderzocht of dit fonds of een eventuele uitbreiding daarop, opengesteld kan worden voor herbesteding of verduurzaming van rijksmonumenten.
- Samenwerking zoeken met gemeenten ten behoeve van hun gemeentelijke monumentenbeleid. Het Cultuurfonds staat ook open voor gemeentelijke monumenten.

Resultaat

Er worden jaarlijks 5 karakteristieke bouwwerken gerestaureerd en/of herbested.

2.8 Boekjaarsubsidies instellingen

Een aantal instellingen leveren een belangrijke bijdrage aan behoud en ontwikkeling van het Friese erfgoed en landschap door het leveren van producten via de boekjaarsubsidie.

- De *Stichting Landschapsbeheer Friesland (LBF)* werkt vooral aan de actieve deelname van burgers aan landschapsactiviteiten. Hiertoe worden met LBF afspraken gemaakt over vergroting van het draagvlak, de mate van burgerparticipatie in het landschap en de uitvoering van beleid door landschapsmonitoring en het initiëren van landschappelijke projecten. Grutsk vormt hierbij het uitgangspunt. Onderzocht zal worden in hoeverre de bestaande landschapsmonitoring kan worden verbeterd.
- Het *Steunpunt Monumentenzorg* verzorgt een platform en netwerk voor de Friese monumentenzorg door het Platform Fryske Monuminte-organisaasjes, netwerkbijeenkomsten en het bouwplanoverleg in het kader van de Monumentenwet. Daarnaast verzorgen zij een onbetaalde dienstverlening voor gemeenten, monumentenorganisaties en particulieren via een helpdesk en de website voor zowel monumentenzorg als archeologie. Verder ondersteunen zij de vrijwilligersstichtingen in het Monumintehûs. Het secretariaat van de Fryske Mole vormt een belangrijk aandeel. Andere producten die het Steunpunt levert betreffen, het Kenniscentrum herbesteding, bewustwording en kennisbevordering, en dienstverlening aan de provincie met betrekking tot de monumentenregeling. De rijkstaak voor het Steunpunt is gedecentraliseerd naar de provincie.
- De door de *Monumentenwacht* geleverde producten betreffen het inspecteren, rapporteren en adviseren van monumenten en monumentale panden en het plegen van noodreparaties. Op deze wijze wordt aan de abonnees de reikende hand geboden en wordt verval voorkomen.
- De door de *Stichting Alde Fryske Tsjerken* geleverde producten betreffen instandhouding, beheer en gebruik/exploitatie, promotie en PR, fondswerving, educatie, studie en publicatie. De Stichting heeft thans 45 monumentale kerken in eigendom.
- De door de *Stichting Fryske Mole te leveren* producten betreffen het onderhoud en restaura-

tie, het laten draaien van molens door vrijwillige molenaars, voorlichting en publiciteit van molens, belangenbehartiging en kennisoverdracht voor andere moleneigenaren. De stichting heeft thans 42 molens in haar bezit.

- Sinds 2015 werd via de boekjaarsubsidie op tijdelijke basis gereserveerde deelbudgetten voor restauraties voor de Stichtingen Alde fryske Tsjerken en Fryske Mole beschikbaar gesteld gelet op hun bijzondere betekenis als aangewezen organisaties voor monumentenbehoud. Jaarlijks werd bekeken of dit werd voortgezet. Gelet op de teruglopende provinciale middelen voor restauraties wordt deze reservering vooraf beëindigd, behoudens het overgangsjaar 2016. Hiervoor komt in de plaats een voorrangregeling bij de subsidieregeling monumenten (zie onder 2.6).
- De Friese monumenteninstellingen werken onderling samen in het *Monumintehûs* en het *Platform Fryske Monuminte-organisaasjes*. Naast de bovengenoemde instellingen is als professionele stichting ook de Stichting Behoud Kerkelijke Gebouwen in het Monumintehûs gevestigd. Daarnaast maken een aantal vrijwilligersstichtingen gebruik van de faciliteiten van het Monumintehûs. Dit zijn de *Boerderijstichting Fryslân*, de *Stichting Staten en Stinzen*, *Bond Heemschut*, *Vereniging Neo-Klassisistich Wonen Friesland*, *Stichting Waterschapserfgoed*, *Stichting Industrieel Erfgoed Friesland* en *Stichting Interieurs Friesland*. Ze worden ondersteund door het Steunpunt Monumentenzorg en ontvangen via de boekjaarsubsidie van het steunpunt een werkbudget voor hun activiteiten. Onderzocht zal worden in hoeverre de samenwerking verder geïntensiveerd kan worden ten behoeve van nog meer professionaliteit, slagkracht en efficiency.
- *Stichting Tsjerkepaad* ontvangt een tijdelijke boekjaarsubsidie voor het verzorgen van de zomerse openstelling van honderden Friese kerken met daarin activiteiten.
- Acties om Friese monumenteninstellingen de status te laten krijgen als *Professionele Organisaties voor Monumentenbehoud*, worden ondersteund.

Resultaat

De boekjaarinstanties dragen bij aan provinciaal beleid voor behoud en de ontwikkeling van cultuurhistorische en landschappelijke waarden van provinciaal belang.

2.9 Herbestemming

Een belangrijke trend is de leegstand van karakteristieke bebouwing die wordt veroorzaakt door bevolkingskrimp, economische ontwikkelingen, schaalvergroting in de landbouw en secularisatie. Een keuze maken voor herbestemming is daarom belangrijk.

- Voortzetting Kenniscentrum Herbestemming Noord. Samen met Rijk en de noordelijke provincie is het kenniscentrum gestart. Er worden gebiedsgerichte strategieën voor herbestemming ontwikkeld met name voor de krimpproblematiek en er worden concrete herbestemmingen gestimuleerd door ondermeer een meldpunt waar vraag en aanbod bij elkaar worden gebracht. Het wordt op dit moment uitgevoerd door DBF en de noordelijke steunpunten monumentenzorg. Rijksondersteuning verloopt via de Visie Erfgoed en Ruimte. Verlenging voor 2016 wordt aangevraagd. Provinciale financiering verloopt via boekjaarsubsidie steunpunt.
- Voortzetting van het Platform Fryske Tsjerken. Hierin zitten instanties en personen die gezamenlijk inzet plegen voor het behoud en herbestemming van kerkgebouwen.
- Voortzetting Team Fryske Tsjerken. Het team begeleidt lokale gemeenschappen in het geval van een herbestemming of breder gebruik. De procesbegeleiding werd verzorgd vanuit Streekwurk. Gelet op de teruglopende middelen en het intussen opgezette Kennispunt Herbestemming wordt de procesbegeleiding ondergebracht bij het Steunpunt Monumentenzorg binnen de bestaande boekjaarsubsidie.
- Samen met de St. KH18 wordt onderzocht in hoeverre partijen en acties kunnen worden verbonden en projecten kunnen worden geïnitieerd om te komen tot samenhangende projecten en evenementen rond de thema's vernieuwend hergebruik cultureel erfgoed en de Friese kerkenschat.
- Actiepunt is om te onderzoeken of in het geval van vervangingsinvesteringen of groot onderhoud aan dorpshuizen er mogelijk vrijkomende monumenten of karakteristieke bouwwerken kunnen worden gebruikt.

Resultaat

- *Voortzetten Kenniscentrum Herbestemming Noord*

- *Voortzetten Platform en Team voor leegkomende kerkgebouwen;*
- *Jaarlijks 4 adviezen voor vrijkomende kerkgebouwen;*
- *Stimuleren events Kulturele Haadstêd met betrekking tot vernieuwend hergebruik cultureel erfgoed.*

2.10 Advisering en doorontwikkeling FAMKE

Voor bescherming van archeologische waarden is de FAMKE een belangrijk instrument in de ruimtelijke ordening en een landelijk voorbeeld. Het beschermen van archeologische waarden is na het Verdrag van Malta wettelijk verankerd in de Wet op de Ruimtelijke Ordening ondermeer door een onderzoeksplicht. Op grond van de Verordening Ruimte dienen gemeenten in ruimtelijke plannen aan te geven hoe ze met de adviezen vanuit FAMKE zijn omgegaan.

Ook is de provincie verplicht om in de eigen provinciale projecten, met name infrastructuur en gebiedsplannen, zich te houden aan de FAMKE waarvoor advies en begeleiding uit de dienst nodig is. Het doorontwikkelen van de FAMKE leidt tot gerichtere adviezen waardoor betere onderzoeksresultaten worden bereikt en onnodig onderzoek wordt voorkomen.

De FAMKE zoveel mogelijk in samenwerking met gemeenten doorontwikkeld en geactualiseerd op de volgende onderdelen:

- specifieke categoriën waar behoefte aan meer duidelijkheid ligt in het bijzonder: (veen)terpen, terpzolen en boerderijplaatsen;
- afronding en verwerking lopende gemeentelijke verdiepingsslagen Heerenveen, Opsterland en Súdwest Fryslân;
- verwerking reeds beschikbare onderzoeksresultaten van archeologisch onderzoek;
- de beleidsmatige vertaling van de onderzoeksresultaten.

Resultaat

De FAMKE is up-to-date, werkt efficiënt en wordt veelvuldig geraadpleegd.

Provincie en gemeenten handelen volgens de FAMKE-adviezen.

2.11 Samenwerkingsprojecten archeologisch erfgoed

Samengewerkt wordt met gemeenten, de RUG, Fryske Akademy, Fries Museum, de archeologische steunpunten, amateurarcheologen en Duitse partners. De provinciale doelen in deze samenwerking liggen bij:

- ontwikkeling beleidsarcheologie (FAMKE-kaart);
- vermarkting;
- publieksparticipatie en publieksbereik;
- Kulturele Haadstêd 2018.

Door de samenwerking treedt een forse multiplier op. De provincie treedt hier op als initiator en leading partner en kan met relatief weinig middelen een verschil maken.

De belangrijkste samenwerkingsverbanden zijn er met Groninger Instituut voor Archeologie (RUG) en Fryske Akademy (FA). Ingezet wordt op verlenging van het bijzonder hoogleraarschap

Terpenarcheologie (part-time) en detachering bij de FA (part-time) van de provinciaal archeoloog.

Er wordt naar gestreefd de onderstaande projecten op te starten.

- *Veldkarteringen noordelijk Westergo.* Dit aardewerkproject leent zich bij uitstek voor het actief betrekken van amateurarcheologen en omwonenden bij de archeologische monumentenzorg (draagvlakverbreding middels participatie). Het project geeft informatie over zowel de toenmalige terpbewoners als de huidige staat van het bodemarchief.
- *De Friese middeleeuwse boerderijplaats.* Het betreft duizenden typisch Friese locaties. Wanneer en hoe ontstonden deze plaatsen? Wat is de precieze waarde van deze terreinen (intensiteit van de informatie per oppervlaktemaat) en welk beschermend regime is het meest efficiënt (relatie kosten verstoorder en inhoudelijke meeropbrengst).
- *De koningsterp van Wijnaldum in perspectief* (Friese koningen, Noordzeehandel). Hoe bijzonder is de "koningsterp" en in welke staat verkeren de terpen eigenlijk? De inhoudelijke projectvragen spreken een groot publiek aan.

De gemaakte en te maken samenwerkingsafspraken hebben een langjarig karakter. Gestreefd wordt naar een piek in 2018 ivm KH18.

Resultaat

Drie projecten die beleidsmatige aanscherping geven, veel publieksparticipatie kennen en een groot publieksbereik zullen hebben met een piek in 2018.

2.12 Noordelijk Archeologisch Depot (NAD) Nuis

Betreft wettelijke taak voor het zorgdragen van een depot voor archeologische vondsten. NAD Nuis wordt samen met de provincies Groningen en Drenthe beheerd op grond van een bestuursconvenant. Voor NAD Nuis is de prioriteit het bestrijden van de aanzienlijke schimmelproblematiek en de benutting van de recent geopende publieksfunctie.

Resultaat

Een goed functionerend archeologisch depot met een publieksfunctie.

2.13 Terpenproject

Het terpenproject richt zich op een pilot voor het behoud van onbebouwde terpen in agrarisch gebied die door beploeging en door verdoging langzamerhand en onbedoeld beschadigen. Door Rijk en provincie is elk € 800.000,- beschikbaar gesteld. Het budget van het project wordt beheerd door het Nationaal Restauratiefonds (NRF). Er zijn intussen 2 terpen vanuit dit fonds aangekocht. Uitgangspunt is vrijwilligheid en een aangepast beheer. Er is een tussentijdse evaluatie uitgevoerd. Hieruit blijkt dat er concrete resultaten opgeleverd zijn m.b.t. de beschermende maatregelen en de kennis daarover. Het project heeft ook geleerd dat bepaalde zaken veel complexer zijn dan gedacht en dat het ook meer tijd kost om het gewenste resultaat te bereiken. Daarom is het Terpenproject met 4 jaar wordt verlengd tot juli 2018.

Resultaat

Er wordt voor 6 bedreigde onbebouwde terpen beschermende maatregelen genomen.

2.14 Archeologische steunpunten

Deze vervullen een belangrijke voorlichtende en cultuurtoeristische rol. Het netwerk bestaat uit 8 steunpunten. Lokale vondsten worden hier tentoongesteld en toegelicht. Omdat dit initiatief drijft op vrijwilligers en amateur archeologen, is structurele ondersteuning nodig. Sinds kort wordt dit gedaan door de Museumfederatie.

Resultaat

Een goed functionerend netwerk aan archeologische steunpunten met een goede functie voor toerisme/recreatie en amateurarcheologen.

2.15 Archeologische vondsmeldingen

De provincie is formeel verantwoordelijk voor de verwerking van losse archeologische vondsten. Actiepunt is om hiervoor een inhaalslag te plegen voor een efficiënte verwerking.

Resultaat

Losse archeologische vondsten worden efficiënt verwerkt.

2.16 Nationale landschappen

De gezamenlijke provincies ondersteunen het landelijke Servicepunt voor de Nationale Landschappen. De provincie blijft de komende jaren met subsidie het bereikte draagvlak en de organisatiegraad voor de twee Friese Nationale Landschappen (Noardlike Fryske Wâlden en Súdwest Fryslân) ondersteunen en op bescheiden schaal kleinschalige fysieke projecten. Nog nader zal worden onderzocht wat de beste aanpak is om deze subsidies te verlenen. Via het programma Natuer en lanlik gebiet, boekjaarsubsidies of het IMF, al of niet gekoppeld aan POP3.

Resultaat

In de twee Nationale Landschappen blijft de bereikte organisatiegraad en het draagvlak behouden en worden kleinschalig fysieke projecten uitgevoerd.

2.17 Advisering Boswet

Betreft wettelijke taak. Er zal worden geadviseerd over de landschappelijke waarden in de afwegingen op basis van *Grutsk*.

Resultaat

Grutsk werkt via advisering door in de Boswet.

3. Middelen

In het volgende schema worden de activiteiten op een rijtje gezet met de benodigde middelen en dekking. Daaronder een schema met de samengevatte budgetten uit de Begroting 2016.

	Activiteiten	Middelen budget (jaarlijks 2016-2019, afwijkingen in jaren hieronder vermeld)	Dekking (jaarlijks) S – Structureel T – Tijdelijk
1.	Doorwerking Grutsk in provinciale plannen en projecten (inclusief beleid)	(1)	
2.	Doorwerking Grutsk in gemeentelijke plannen en plannen van anderen	(1)	
3.	Provinciaal ruimtelijk kwaliteitsteam en spreekuur,	(1)	
4.	Landschapstypenkaart en cultuurhistorische kaart (CHK)	(1)	
5.	Advisering monumentenwet	-	
6.	Subsidieregeling monumenten		
	rijksmonumenten - deelbudget St. Alde Fryske Tsjerken (2016) - deelbudget St. Fryske Mole (2016)	€ 1.463.888 - € 150.000 (2016) - € 150.000 (2016)	€ 901.888 T DU Monumentenzorg € 375.400 T Erfgoed € 186.600 S Subsidiereg. monum.
	karakteristieke bouwwerken (2016 t/m 2018)	€ 500.000 (2016- 2018)	€ 500.000 T Res Nuon (WFF t/m 2018)
7.	Cultuurfonds voor Monumenten Fryslân	€ 500.000 (2016- 2018)	€ 500.000 T Res Nuon (WFF t/m 2018)
8.	Boekjaarsubsidies structureel: - Landschapsbeheer Friesland - Steunpunt monumentenzorg - Stichting Alde Fryske Tsjerken - Monumentenwacht - Stichting Fryske Mole	€ 252.000 € 211.800 € 201.300 € 263.100 € 89.800	€ 252.000 S € 211.800 S € 201.300 S € 263.100 S € 89.800 S
	Boekjaarsubsidies tijdelijk - Activiteiten monumentenhuis - Tsjerkepaad	€ 10.000 € 15.000	€ 10.000 T Erfgoed € 15.000 T Erfgoed
9.	Herbestemming	-	
10.	Advisering en doorontwikkeling FAMKE	-	
11.	Samenwerkingsprojecten archeologisch erfgoed	€ 169.500	€ 162.100 T Erfgoed
12.	NAD Nuis	€ 154.700	€ 154.700 S Arch. en Arch. depot
13.	Terpenproject	-	Fonds bij NRF
14.	archeologische steunpunten	€ 20.757	€ 20.757 S Cultuurtoerisme en Archeologische steunpunten.
15.	Amateurarcheologie/vondsmeldingen	-	-
16.	Nationale landschappen	€ 100.000	€ 100.000 S Nat. landschappen
17.	Advisering Boswet	-	-

(1) Uitgegaan wordt van inclusief beleid. Indien er inzet nodig is dat de normale capaciteit overstijgt, zal er binnen het betreffende project budget ingeruimd moeten worden voor de benodigde advisering.

Middelen bedrijfsvoering:

Beschikbaar is 5,87 fte.

budgetten in Begroting 2016

Structureel Erfgoed	1.128.000
Structureel Landschap	352.000
Tijdelijk Erfgoed	562.500
Tijdelijk Decentralisatie Uitkering (DU) Monumentenzorg	901.888
Tijdelijk € 1.000.000 T Res Nuon (WFF t/m 2018)	1.000.000
Totaal structureel, tijdelijk en DU in 2016	€ 3.943.738